

Reflexions sobre el tractament de la fraseologia catalana en els diccionaris català-alemany (prenent com a exemple unitats amb components religiosos)

Aina Torrent (Köln / Wien)

■ 1 Introducció

Atès el poc material existent en la fraseografia català-alemany, aquest article, més que representar una anàlisi exhaustiva, vol reunir, a mode de *desideratum*, unes poques reflexions sobre el tractament de les locucions catalanes en els diccionaris dirigits a usuaris germanoparlants; alhora, pretén suggerir directrius de teoria i pràctica fraseogràfiques per a un futur hipotètic en què es doni a conèixer en profunditat la riquesa fraseològica catalana al grup esmentat d'aprenents o de professionals. Tot i la quantitat mínima d'unitats fraseològiques que hom troba en la lexicografia català-alemany, ens basarem en el dit material, però també en estudis relacionats amb el tema, així com en l'experiència que estem reunint en l'elaboració d'un diccionari de locucions castellà-alemany.¹

El nostre objecte d'estudi seran les unitats fraseològiques idiomàtiques (també anomenades locucions o frases fetes) del català actual.² Tal com

- 1 Vegeu una presentació del projecte *Spanisch-deutsches Wörterbuch der Redewendungen* (*Diccionario español-alemán de locuciones del español de España*; DEALEE) a Beßler et al. (2009), publicació *online* on hi figura un glossari amb diversos termes fraseogràfics i llurs corresponents definicions, que no repetirem aquí per no allargar innecessàriament l'article.
- 2 Dels tres termes que hem esmentat, unitats fraseològiques idiomàtiques, locucions i frases fetes, el que és considerat més científic ara per ara és el primer, però per raons estilístiques variarem al llarg d'aquest article. També parlarem simplement d'unitats (se sobreentén fraseològiques idiomàtiques) o d'unitats fraseològiques (se sobreentén idiomàtiques). Les definicions que proporciona el DIEC 2 sobre els termes *locució* i *frase feta* no són gaire harmòniques; o, millor dit, són innecessàriament no-coincidents; una locució és definida com un «grup de mots que té el valor semàntic o sintàctic d'un sol mot. Locució nominal, verbal, adverbial, conjuntiva, prepositiva»; en canvi, una frase feta és una «frase que presenta un alt grau de fixació, el significat de la qual no pot ésser deduït del significat dels seus components».

indica el terme mateix, les unitats fraseològiques idiomàtiques es caracteritzen per llur idiomaticitat, això és, pel fet que no ens permeten descodificar el significat de les seqüències que conformen aplicant les lleis lèxiques, morfològiques i sintàctiques que fem servir habitualment en el processament d'informació comunicada verbalment. Exemples d'unitats fraseològiques idiomàtiques són *costar Déu i ajuda*³ o *un bé de Déu*.⁴ Pel contrari, no hi ha idiomaticitat a unitats fraseològiques del tipus *que Déu t'empari* o *si Déu vol*, les quals, tot i constituir sintagmes més o menys fixos, són perfectament descodificables a partir de llur estructura. Tal com mostren aquests primers exemples i tal com anunciem en el títol, ens centrarem en les unitats fraseològiques idiomàtiques amb components religiosos com ara *Déu o sant* a fi de donar més coherència al nostre estudi.

Considerem essencial determinar algunes de les bases del que podria ser la fraseografia català-alemany com a subdisciplina lingüística que al nostre entendre hauria de tenir com a principal objectiu explicitar el veritable sentit i el veritable ús de les unitats fraseològiques idiomàtiques. Tot i el *boom* que està vivint la fraseologia en general, no n'hi ha dubte: quant al significat de les unitats fraseològiques idiomàtiques encara hi ha molt a dir i a escriure.

Pel que fa al mètode de treball, el fraseògraf pot i hauria de recórrer a diverses branques i teories, per tal com en un diccionari bilingüe d'unitats fraseològiques idiomàtiques hi conflueixen problemes semanticopragmàtics, sintàctics, traductològics, normatius, així com problemes específics de la tècnica fraseogràfica. Tanmateix, atès que en aquest article dedicarem la nostra atenció als aspectes semanticopragmàtics, serà la pragmàtica el mètode d'anàlisi que més haurem de menester.

■ 2 Els components fraseològics d'origen religió

Tal com apunta Calero Fernández (1998), la llengua reflecteix el sistema de creences religioses de la comunitat que la parla. En el cas de la nostra cultura, és indiscutible l'impacte de la religió sobre el sistema lingüístic, sobretot en el llenguatge col·loquial (cf. Calero Fernández, 1998: 155–157): Calero Fernández (1998: 159) parla de la «riqueza de las expresiones coloquiales que se nutren, metafóricamente, del acervo de la tradición judeo-cristiana».

3 «Costar molt i molt. Costa Déu i ajuda dissuadir-lo del seu intent» (DIEC 2).

4 «Expressió usada per a ponderar l'abundor i l'excel·lència d'alguna cosa. Als sembrats hi ha un bé de Déu de roselles» (DIEC 2).

Sembla ser que, almenys en castellà, l'ús del llenguatge religiós en sentit profà és molt antic (cf. Ariza, 1990: 27–28), i sabut és que les comunitats espanyola i catalana tenen una llarga convivència (cf. Calero Fernández, 1998: 163).

De manera especial crida l'atenció el fet que en determinats registres solgui donar-se un clar gir profà o fins i tot irreverent;⁵ ben mirat, el sol fet d'emprar sovint el nom de Déu ja és problemàtic en les nostres cultures cristianes, si tenim en compte la prohibició de «dir el nom de Déu en va» que ens transmet un dels manaments: «entre los creyentes ha de ser parco el uso del nombre de Dios, tal y como exige la tradición judeo-cristiana» (Calero Fernández, 1998: 166).

Alguns dels components religiosos que solen aparèixer en la fraseologia són paraules del tipus *Déu*, *sant* o *dimoni*. Es tracta de mots que representen valors molt extrems (allò que és molt bo o allò que és molt dolent); per tant, són especialment adients per a transmetre una intensificació de valors i/o emocions,⁶ i, a partir d'aquí, també per a expressar ironia verbal (vegeu apartat 6).

■ 3 Aspectes formals i semanticopragnàtics

■ 3.1 Què és una locució

En el pròleg ja hem anunciat que aquest estudi se centra en la fraseologia en sentit estricte, la qual inclou unitats fraseològiques idiomàtiques (cf. Ruiz, 1997: 63–71); és a dir, que no tindrem en compte altres unitats fra-

5 En aquest sentit, ens sembla pertinent qüestionar que totes aquestes expressions d'origen religiós siguin reflex d'una profunda espiritualitat, tal com llegim a Calero Fernández (1998: 164).

6 A Torrent-Lenzen (2008) arribem a la conclusió que una de les funcions fonamentals del sistema fraseològic del castellà és la manifestació de la intensitat emotiva; això és, mitjançant l'ús de locucions, i almenys en castellà, solem expressar no simplement que estem tristos, contents o enfadats, sinó que estem molt tristos, molt contents o molt enfadats. No hem portat a terme recerques referents a altres llengües en relació amb aquest punt. Intuïtivament, emperò, ens atrevim a plantejar la hipòtesi que en català molt probablement ocorri el mateix, mentre que no sembla ser així en alemany, llengua en la qual no ha tingut lloc un desgast semàntic tan fort de certes paraules i expressions, cosa que fa innecessària una intensificació, i llengua també en la qual, potser per raons etnològiques, la intensificació emotiva no juga un paper tant important en les relacions quotidianes; al respecte, pensem només quan sovint els catalans fem servir seqüències merament intensificadores del tipus «molt, molt, molt, molt...», cosa que en alemany no és gens usual, i fins i tot potser tampoc en castellà.

seològiques no idiomàtiques com poden ser les col·locacions o els refranys, les quals pertanyen a la fraseologia en sentit ampli (cf. Ruiz, 1997: 56–63). Val a dir que no existeix una frontera ben marcada entre un àmbit i l'altre, i que hi ha locucions poc idiomàtiques, així com col·locacions o refranys força idiomàtics. Més no entrarem en el tema en aquest article; tanmateix, sí que és un plantejament important a l'hora de plasmar en un diccionari l'inventari d'unitats fraseològiques d'una llengua.

Més amunt hem presentat una definició senzilla del que és una *locució*, que ara volem aprofundir un xic més: una locució o una unitat fraseològica idiomàtica és una seqüència de paraules amb les següents característiques: *a)* és més o menys estable; *b)* el seu significat no pot ésser deduït necessàriament dels significats de llurs components; *c)* assumeix o bé una funció gramatical determinada (nominal, adjectiva, verbal, etc.) en l'oració (que pot coincidir amb l'oració completa) o bé una funció pragmàtica o de connexió en el text (cf. Ruiz, 1997: 74 y 99; Seco *et al.*, 2004: XII; Beßler *et al.*, 2009).

Sobre el punt *c)* cal fer tres precisions. En primer lloc, cal tenir en compte que a l'hora de determinar la categoria gramatical d'una locució es donen dues perspectives possibles: la funcionalista i la formalista. La visió funcionalista intenta esbrinar amb el mètode de la substitució sota quina classe de paraules es pot classificar una locució determinada; en canvi, una anàlisi formalista sol estudiar l'estructura interna del grup de paraules que conformen la locució en qüestió. La perspectiva formalista és adoptada per Espinal (2004), per a qui, per exemple, la unitat catalana *a primera vista* és un sintagma preposicional (i no una locució adjectiva o adverbial), atès que el nucli d'aquesta seqüència és una preposició, i també per Schlaefer (2002: 34), qui escriu que *aus freien Stücken* és un sintagma preposicional (i no una locució adverbial). Al respecte, emperò, ens sembla interessant esmentar que Bosque / Gutiérrez-Rexach (2009: 153), en llur obra *Fundamentos de sintaxis formal*, observen una locució com a una peça lèxica, i l'analitzen segons la seva funció dins l'oració, de manera que en un llibre formalista cent per cent, les locucions són considerades des del punt de vista funcional: «*para mis / tus / sus adentro* está en el léxico como una sola pieza: una locución adverbial, por tanto, un adverbio» (Bosque / Gutiérrez-Rexach, 2009: 153). Al nostre entendre, són sobretot criteris funcionals els que defineixen què és una unitat fraseològica, tenint en compte que una locució és una cadena de paraules que, independentment de la seva estructura interna, ha sofert un procés de lexicalització, tot convertint-se en un equivalent funcional a un sol lexema, el qual, com tot lexema, pertany a una

classe de paraules (vegeu, per exemple, Montoro, 2006: 242 i Martínez López, 2008). D'altra banda, està clar que tant el formalisme com el funcionalisme troben els seus límits en la fraseologia, essent sovint impossible determinar l'estructura ni la funció de moltes locucions: perquè intervenen paraules que fora de la locució no existeixen, perquè les categories tradicionals són insuficients o per altres motius diversos.

El segon comentari que volem fer sobre el punt c) es refereix a la discussió portada a terme per certs lingüistes sobre si una oració pot ser considerada com una locució o no. No tractarem aquí aquest aspecte perquè queda al marge dels nostres objectius; el lector interessat trobarà un resum de les discussions al respecte a García-Page (2008: 30–31). Per cert, tampoc hi ha unanimitat sobre com definir o determinar què és una locució oracional (vegeu, al respecte, Torrent-Lenzen, 2009: 241–244).

Remarquem, finalment, que hi ha locucions la funció de les quals només es pot entendre si es considera o bé el *cotext* o bé el *context*. Podem anomenar-les *locucions marcadores*. Tot i les discussions que desperta aquest terme, en la lingüística hom està d'acord a acceptar que amb el seu ús se cercà i se cerca una superació de l'àmbit estrictament oracional (cf. Portolés, 1993: 146; Montoro, 2006: 158; Torrent-Lenzen, 2009: 241–244; en premsa a).

■ 3.2 La idiomàticitat i els nivells de significat

El fenomen pel qual no és possible descodificar el significat d'una seqüència amb les lleis lèxiques, morfològiques i sintàctiques que ens són conegudes s'anomena *idiomàticitat*. A Torrent-Lenzen / Uría Fernández (2009: 4) definim *idiomàticidad* de la següent manera:

La idiomàticidad es un fenómeno por el cual sólo es posible entender el verdadero significado de una construcción sintagmática en un cotexto y contexto concretos si ésta se concibe como un todo, o bien porque su significado global es el resultado de un proceso diacrónico de transposición semántica (a partir del cual han surgido dos niveles de significado más o menos claros y acusados, uno recto o no fraseológico y otro traslativo), o bien porque la construcción encierra algún tipo de anomalía léxica (*en volandas*) y/o sintáctica (*a ojos vistas*) que no estaría justificada y no tendría sentido en una construcción sintagmática libre.

En la teoria fraseològica s'acostuma a diferenciar entre: a) dos eventuals nivells de significat, els quals no es donen sempre (pensem, per exemple, en les locucions que inclouen components que fora de la locució no exist-

teixen); *b*) la motivació, no sempre captable, que pot definir-se com l'experiència vital i/o l'associació mental que donà peu al procés de lexicalització i de gramaticalització que implica tota locució; *c*) l'opacitat, terme que fa referència al fet que no es pugui comprendre el significat fraseològic a partir dels components; i *d*) l'analitzabilitat, terme que representa el fet que cada un dels components d'una locució determinada es pugui analitzar en relació al seu significat fraseològic (cf. Svensson, 2008: 83–87).

■ 3.3 Transposició i vaguetat semàntiques

El procés de fixació i de lexicalització que ha sofert tota locució implica una neutralització de la referència, de manera que quan enviem algú *a fer punyetes* no ens referim veritablement a l'acte de fer punyetes.⁷ Per aquest motiu, es parla d'una transposició semàntica: enviar algú *a fer punyetes* serveix per a manifestar menyspreu envers aquesta persona, però no descriu cap acció futura (l'acte referencial expressat en la dita cadena de paraules) del receptor del missatge. Aquesta transposició semàntica és la responsable del fet que la gran majoria de locucions tinguin un significat vague per naturalesa, adaptable i sensible al context. Per descomptat que la relació amb el significat de la cadena lliure de paraules és sempre present, de manera que hom també sol parlar d'una reactualització de la referència.

■ 3.4 Implicatures i connotacions

Tal com exposen Gréciano (1987: 144–146) i Filatkina (2007: 137), són implicatures convencionals les que ens permeten portar a terme un acte de parla en el qual emprem unes paraules per a expressar un altre significat que no coincideix amb el de les paraules mateixes, i és la implicatura convencional la que justifica que el receptor infereixi una cosa diferent de la que es diu. En la nostra opinió, també són implicatures convencionals les que, en el cas de les locucions, permeten un significat vague i adaptable al context, perquè es tracta d'una adaptabilitat convencionalitzada que no afecta la intenció de l'acte de parla. L'ús de locucions està, doncs, lligat a processos inferencials especialment complexos. En canvi, la reactualització de la referència té lloc, al nostre entendre, en forma de connotacions.

7 Segons tenim entès, el component *punyeta* es refereix al puny, com a part o allargament de la màniga.

■ 4 Cognitivisme versus pragmàtica?

Considerem essencial que l'objectiu de tot diccionari fraseològic (o de la part fraseològica d'un diccionari) sigui determinar el significat fraseològic de les locucions. La nostra experiència en aquest camp ens permet afirmar que almenys en la fraseologia espanyola encara hi ha molt a fer, en gran part perquè alguns diccionaris s'han orientat en excés en la motivació i no han aprofundit prou en l'anàlisi pragmàtica, tot menystenint semes i/o sememes emergents en el procés de lexicalització, fonamentals a l'hora de determinar el significat (cf. Torrent-Lenzen / Uría Fernández, 2009).⁸

En general, podem afirmar que hi ha dues perspectives teòriques fonamentals a l'hora d'enfocar l'estudi de la fraseologia i de voler explicitar el significat vague, sovint obscur i, en la majoria de casos, altament inferencial de les locucions: el cognitivisme i la pragmàtica. El cognitivisme intenta esbrinar quins esquemes conceptuals (lligats a quines experiències) han impulsat els processos de lexicalització d'uns lexemes rics en imatges i figures retòriques de tot tipus (cf. van Lawick, 2006: 6–10), mentre que la pragmàtica se centra en l'anàlisi dels contextos en què s'usen aquestes expressions. Tot i la gran vàlua del cognitivisme, són freqüents els estudis (també els cognitivistes) que remarquen els seus límits de cara a la determinació dels significats fraseològics sincrònics, i, de fet, el cognitivisme se serveix sovint, addicionalment, dels mètodes que ofereix la pragmàtica. Som de l'opinió que el mètode essencial que ha de guiar un diccionari fraseològic és la pragmàtica, tot i que els fonaments del cognitivisme poden aclarir informació essencial sobre el significat de moltes unitats. També Kühn (1985 i 1994) i Penadés Martínez (1999) recalquen la importància de l'anàlisi pragmàtica per a la fraseografia.

Val a dir que tant els esquemes del cognitivisme com els de la pragmàtica també tenen els seus límits, no tractant-se en absolut de mètodes infal·libles: sempre serà necessària la perspiciàcia del lingüista, fraseòleg o fraseògraf. Així per exemple, la unitat *a la bona de Déu* és classificada a l'estudi cognitivista de Calero Fernández (1998: 171) sota les que «sin llegar a ser injuriosas, bromean o ironizan sobre motivos sagrados», però ni l'estructura semàntica ni els usos reals d'aquesta unitat no ens animen a recolzar

8 Per aquest motiu, ens sembla del tot injustificat el to crític que es desprèn de la següent afirmació de Calero Fernández (1998: 159; nota 8 a peu de pàgina) sobre una obra de Beinhauer: «Beinhauer [...] está más preocupado por el uso que por el origen y la propia naturaleza de este material lingüístico [...]»

aquesta apreciació. A l'apèndix, l'autora classifica *a la bona de Déu* sota «Juramentos y blasfemias» (cf. Calero Fernández, 1998: 187), tot i que més amunt també apareix sota «Dios es benevolente» (cf. Calero Fernández, 1998: 184). Nosaltres estem convençuts que la idea base és «Déu és qui decideix» (o «Dios decide el destino [...]»), tal com titula l'autora un dels grups classificadors en la pàg. 185), perquè en aquest cas el significat conceptual és que hom no decideix; això és: Déu intervé per defecte de la intervenció de l'home; també es desprèn una mena de confiança en la bondat de Déu. Els exemples autèntics demostren a bastament el significat fraseològic de *a la bona de Déu*, i també demostren que no es dóna cap mena d'ironia amb temes sagrats des de cap punt de vista:

- (1) Un dels problemes actuals de la nostra societat és el de la migració. Persones que arriben de tot arreu i que vénen, algunes, sense cap paper, *a la bona de Déu*. Què s'ha de fer amb aquestes persones, que també són fills de Déu? La solució pot ser múltiple, el que no es pot fer és deixar-los d'ajudar.
(<<http://www.latortuga.cat/noticies/detail.php?id=660>>)
- (2) Era un ermot amb alguns arbres crescuts *a la bona de Déu*.
(<<http://www.vallverdu.org/6/2.html>>)

La definició del DIEC 2, la qual se centra en la reproducció del significat fraseològic, ens sembla absolutament correcta: «*fer una cosa a la bona de Déu* Fer-la no seguint cap norma, pla, etc., deixant-se anar a l'atzar».

D'altra banda, és un fet que els diccionaris estan plens d'apreciacions errades formulades suposadament des del punt de vista de la pragmàtica. Això es deu no només al fet, tal com escriu Penadés Martínez (1999: 198), que en la lexicografia es dóna un desajust molt gran entre teoria lingüística i pràctica lexicogràfica, sobretot pel que respecta a la pragmàtica, subdisciplina lingüística de tradició més aviat curta, sinó també al fet que l'explicitació amb rigor científic d'informacions complexes i altament implícites presenta dificultats òbvies.

■ 5 Els falsos amics

Les deficiències en el mètode i en la definició comporten sovint, justament en el camp de les unitats fraseològiques idiomàtiques, el problema dels falsos amics. El tema és força conegut i tanmateix, almenys pel que fa a altres parells de llengües, hom pot afirmar que els diccionaris clàssics o tradicio-

nals ofereixen veritables col·leccions de falsos amics, que ells presenten com a equivalències.

Un exemple, el proporcionen les unitats *per l'amor de Déu* i *um Gottes Willen*: en la nostra opinió, no es pot parlar d'equivalència, o sols d'una manera molt relativa, tot i que els diccionaris solen presentar ambdues unitats com a equivalents, tal com podem llegir a Batlle *et al.* (1992: 349): «*per (l'amor de) Déu (jam) bei Gott!, um Gottes Willen!*». La motivació de *per l'amor de Déu* i *um Gottes Willen* és transparent: almenys en el sentit recte, en aquestes unitats s'expressa per quin motiu algú ha de fer quelcom, i s'esmenta com a raó una causa suprema, que és Déu. Però, en principi, el significat recte no ens diu res sobre el veritable significat fraseològic, el qual només podem guanyar amb una anàlisi pragmàtica d'exemples autèntics i definitoris.

En català, l'expressió *per l'amor de Déu* s'empra sobretot en contextos en els que es demana, sol·licita, etc., quan hi ha un desig o una necessitat forts com a rerefons:

- (3) Podeu deixar de discutir quina de les dues llengües es millor, si el català o el castellà, per favor!? Per l'amor de Deu que això es música no política!... (<http://www.panageos.es/videos/lleida_3163/sopa-de-cabra-camins_149998.html>)
- (4) Per l'amor de deu em trenqueu el cor cada vegada q la maltracteu així, es una canço tan bonica. (<<http://frentemegillon.spaces.live.com>>)

En general, podem dir que es dona una discordança entre la realitat i allò que l'emissor desitja, cosa que sempre ocorre quan demanem quelcom: amb una petició pretenem, d'acord amb Searle i la seva classificació dels actes de parla (cf. Meibauer, 1999: 96), que el món s'adapti als nostres desitjos. Aquesta discordança provoca sovint actituds com el rebuig veement, la sorpresa de signe negatiu o també la indignació, que és la qualitat emotiva que aflora en el següent exemple:

- (5) On estan el polítics actuals donant suport al valencià? se creuen que posant dos anuncis que diguin “En València, clar que sí” van a impulsar la utilització de la nostra llengua, això dic jo, com?, si el mateix president de la Generalitat no sap parlar Valencià, a mi em dona igual que sigui Murcià, com sí és Somali, però home, almenys que tingui una mica de vergonya, sols un mica i aprengui Valencià, per l'amor de deu, un altre exemple, sense anar més lluny és l'alcalde de

València, tampoc sap Valencià, sols falta que qui sap valencià li parli en castellà, com pot pretendre una Alcaldessa de València on el Valencià es “IDIOMA OFICIAL”, repeteixo “IDIOMA OFICIAL” que no sàpiga parlar-lo.

(<http://www.encatala.cat/Arxiu/articles_antec.htm>)

L'ocurrència d'aquesta locució catalana a Internet, així com de tantes altres, no és especialment rica, atesa la presència relativament poc difosa del català a la xarxa, de manera que no podem presentar molts exemples autèntics en català que demostrin determinats usos. Tanmateix, hem estudiat el mateix parell de falsos amics en relació amb el castellà i l'alemany (vegeu Torrent-Lenzen, en premsa b), i entre el català i el castellà es dona, al nostre entendre, una equivalència plena (això és, *per l'amor de Déu* i *por el amor de Dios* són equivalents plens). Arran d'això, podem dir que els aspectes en comú (semes i característiques funcionals) de la unitat *per l'amor de Déu* són les següents: a) es dona una discordança entre la realitat i allò que l'emissor desitja, li agrada, li sembla normal, etc.; en el seu ús poden intervenir emocions com ara desesperació o indignació; b) es desitja que l'interlocutor introdueixi un canvi en la realitat momentània a favor del que vol l'emissor; c) el seu ús està relacionat amb actes de parla del tipus *demanar*; d) és una locució altament interactiva que inicia una seqüència dialògica; e) és, per tant, intencional i apel·lativa.

En canvi, la unitat alemanya *um Gottes Willen* apareix en contextos força diferents. Es tracta d'una unitat clarament reactiva:

- (6) ich brauche dringend Hilfe, damit ich aus den Schulden rauskomme. ... Nein, um Gottes Willen! Keine Verbraucherinsolvenz (<<http://www.pleite-was-nun.info/Forum-top-Wie-rettet-bitte-um-Hilfe-5118.html>>)
- (7) das war keine Beleidigung, um Gottes willen :-). Ich hab die Schwulen, die ich kenne, sogar sehr lieb!! :-). (<<http://www.studis-online.de/Fragen-Brett/read.php?110,443980,page=12>>)

En cap exemple es desprèn que l'emissor demani un canvi d'actitud al seu interlocutor; no es demana res; l'emissor tan sols es defensa. Sovint s'expressa un rebuig radical d'una idea o un fet (*Um Gottes Willen, das ist ja schrecklich. Hoffentlich ein Einzelfall* [<<http://www.focus.de/panorama/welt/>>])

indonesien_aid_62349.html>]], de vegades barrejat amb el sentiment de *Entsetzen*.⁹

- (8) Um Gottes willen, Krebs (<http://www.krebshilfe.de/.../invivo24_090220_3_Portraet-Deutsche-Krebshilfe-eV_DKH.pdf>)
- (9) Die Frau ruft entsetzt: Um Gottes willen, was machst Du da?
(<<http://www.bburghardt.de/witze/witze1.htm>>)

Aquests serien els semes o les característiques funcionals de la locució alemanya: *a*) expressa rebuig i, eventualment, protesta; en el seu ús poden intervenir emocions com ara *Entsetzen*; *b*) es dona una discordança radical entre la realitat i allò que l'emissor desitja, el que li agrada, etc.; *c*) no s'està demanant necessàriament que l'interlocutor introdueixi un canvi en la realitat momentània; simplement hi ha rebuig, o defensa, o altres actituds semblants; *d*) és, en essència, una locució interactiva reactiva; *e*) és, finalment, una locució catàrtica, no apel·lativa. Molt encertadament, el diccionari Duden de locucions defineix *um Gottes Willen* de la següent manera: «Ausruf des Erschreckens, der Abwehr o. Ä.: Um Gottes Willen, bist du verletzt?» (Drosdowski / Scholze-Stubenrecht, 1998: 271).

Està clar que la locució catalana mostra un grau menor de lexicalització i de gramaticalització. Originàriament, ambdues unitats, l'alemanya i la catalana, estan relacionades amb allò que hom demana o desitja; però en l'alemany actual, *um Gottes Willen* expressa sobretot el que hom no desitja. Probablement, el procés de gramaticalització tingués lloc arran d'expressions en què hom no desitjava quelcom determinat, del tipus *um Gottes Willen NICHT!* Ara bé, val a dir igualment que enfront d'una mateixa situació és possible reaccionar amb emocions que podríem dir-ne “germanes”: d'aquí que els usos de *um Gottes Willen* i de *per l'amor de Déu* coincideixin algunes vegades, tot i no ser equivalents.

No cal dir que els diccionaris, per regla general, no es prenen la molèstia de portar a terme anàlisis empíriques exhaustives. Segons Zybatow (1998: 154), aquest seria el mètode que normalment segueixen els fraseògrafs:

Man sucht traditionell 1:1 Entsprechungen der Idiome, indem ein Kernwort aus dem Idiom als Stichwort ausgewählt und dafür ein Übersetzungsäquivalent angeboten wird. Daß die lexikographische Praxis dabei sehr unvollständig ist, weiß jeder, der schon einmal einen Phraseologismus nachgeschlagen hat.

9 Som de l'opinió que per a l'estat emotiu de l'*Entsetzen* alemany no hi ha correspondència exacta ni en català ni en castellà.

■ 6 Ironia verbal, locucions i diccionaris

Les expressions religioses es presten a la ironia, per tal com representen valors molt extrems i diàfans: els àngels són molt bons, el dimoni és molt dolent, etc. Si prenem com a punt de referència la definició d'ironia dels antics filòsofs, segons la qual ironitzar representa dir intencionadament el contrari del que hom pensa i vol transmetre (cf. Berg, 1978: 82; Ruiz Gurillo *et al.*, 2004: 233; Marimón, 2009: 17), llavors està clar perquè els components religiosos són especialment adients per a la ironia verbal, ateses les característiques que acabem d'esmentar sobre els valors que transmeten. En qualsevol cas, en el discurs irònic sempre té lloc una pseudo-identificació per part de l'emissor amb el contingut proposicional del seu propi enunciat.

En els sistemes fraseològics de les llengües es donen en principi dos tipus d'ironia, que els diccionaris haurien de tenir en compte i de diferenciar, però que, al nostre entendre, no ho solen fer:

a) D'una banda, pot haver-hi ironia entre el significat recte i el significat fraseològic o idiomàtic (cf. Timofeeva, 2009): observem, per exemple, que a l'expressió *tot el sant dia*, la qual fem servir quan quelcom se'ns fa llarg i/o pesat, hi ha ironia entre el significat idiomàtic que expressa valoracions negatives i la paraula *sant*. Tanmateix, el significat d'aquestes unitats és clar i explícit, de manera que, en principi, no cal dir res en els diccionaris, a menys que es faci sempre, de manera sistemàtica, això és, a menys que a cada unitat el fraseògraf expliqui quin procediment retòric ha originat la locució en qüestió (metàfora, metonímia, lítotes, eufemisme, etc.).

b) Pel contrari, altres unitats són emprades irònicament; això és, la ironia es dona entre el significat idiomàtic i la intenció de l'emissor, el qual no s'identifica amb el que diu (cf. Penadés Martínez, 1999: 190). En principi, podem afirmar amb Ruiz Gurillo (2006: 144) i Torres Sánchez (2009: 81) que gairebé qualsevol paraula pot ésser objecte d'un ús irònic. Per tant, podríem tendir a pensar que no cal indicar res. Algunes locucions, emperò, sobretot les que inclouen algun tipus de valoració, es presten de manera especial a ser emprades amb intenció irònica. Per aquest motiu, pensem que en un diccionari bilingüe sí que cal tractar la ironia del sistema fraseològic, i que també cal reflexionar sobre el tractament adient, per tal com la ironia és un fenomen força complex, de manera que l'usuari que no és parlant nadiu no sempre pot arribar ell sol a conclusions correctes amb la mera indicació que una unitat fraseològica s'empra irònicament. Considerem dos exemples autèntics de la unitat *valgui la redundància*:

- (10) A pesar de que es critiqui molt el criticisme, valgui la redundància...
 (<<http://www.proz.com>> › ... › Poetry & Literature)
- (11) Dona treballadora, valgui la redundància...
 (<<http://twitter.com/EvaPiquer>>)

Al nostre entendre, en el primer cas no es dóna ironia: es tracta de l'ús normal que permet la locució *valgui la redundància*; mentre que a *Dona treballadora, valgui la redundància...* es dóna un ús irònic relativament complex: l'emissor reproduceix i, alhora, es distancia de les convencions i diferències que imposa el llenguatge, de manera que comunica una pseudo-identificació amb els significats habituals. Adaptant la teoria de Haverkate (1985), lingüista que analitza la ironia il·locutiva, observem que l'ús no irònic de *valgui la redundància* representa una mena de disculpa per un ús estilístic que podria ser considerat poc elegant, mentre que l'ús irònic representa una declaració.

La ironia verbal pot donar-se a molts nivells de l'acte de parla; al nostre entendre, requereix un sistema de tractament molt flexible, i sovint es fa molt difícil per a l'usuari entendre els criteris implícits en un diccionari, per molt científics i sistemàtics que siguin, fet que ha d'acceptar tot fraseògraf i tot usuari, el qual per bé o per mal sol confiar en la informació que li ofereixen. A Batlle *et al.* (1992: 349) trobem la marca d'ironia acompanyant la unitat *Déu et faci bo!*: «*Déu et faci bo!* (*fam iròn*) denkste!, das hast du dir (so) gedacht!». De fet, *Déu et faci bo!* s'empra amb la partícula *que* iniciant la seqüència (*Que Déu et faci bo!*) i vol dir més o menys: *Que Déu t'ajudi!* [*perquè tens totes les de perdre*]; s'assembla, en certa manera, a *Que Déu hi faci més que nosaltres*, expressió amb la qual manifestem que no aconseguirem reeixir en una empresa. Les equivalències que proposen Batlle *et al.* (1992) no estan malament en absolut; el que sí és poc clar és la marca d'ironia, la qual no ens sembla ni justificada ni aclaridora. Igualment, ens sembla problemàtica la marca d'ironia a *com Déu vol*: «*com Déu vol* (*fam iròn*): *aquesta empresa va com Déu vol* in diesem Betrieb geht alles drunter u. drüber» (Batlle *et al.*, 1992: 349);¹⁰ per cert, i com pot veure el lector, els citats autors renunciïn aquí a

10 Des d'un punt de vista cognitivista, la unitat *com Déu vol* podria ésser classificada dins el mateix grup que a *la bona de Déu*, per tal com també a *com Déu vol* Déu intervé per defecte de la intervenció de l'home. La diferència (que en podríem dir cognitivista-filosòfica) entre ambdues unitats rau en el fet que a *com Déu vol* no hi ha confiança en la bondat de Déu, ans al contrari: la seva manera d'actuar és considerada atzarosa, la qual cosa equival a dir que no hi ha voluntat divina i que, per tant, Déu no existeix. En tot cas, es manifesta ironia entre el significat recte (que accepta la idea de Déu) i el significat

formular una definició ni tampoc ofereixen cap mena d'informació (per exemple, equivalències acontextuades, fraseològiques o no fraseològiques) en l'anomenat *definiens*,¹¹ opció que no considerem de gran ajut per a l'usuari.

■ 7 Metodologia

La nostra experiència guanyada amb la redacció del DEALEE¹² ens ha fet arribar a una conclusió fonamental, i és que l'únic mètode fiable i científic per a arribar a coneixements sòlids sobre el significat de les locucions és reunir exemples autèntics, espontanis i definatoris i analitzar el significat de les unitats fraseològiques que hi intervenen. El lector d'aquest article pot pensar que aquest postulat implica afirmar que el fraseògraf desconeix el significat de les locucions, i és ben bé això el que defensem: tal com hem exposat a l'apartat 3, les unitats fraseològiques són lexemes altament inferencials, i és molt difícil explicitar llur significat vague amb precisió i rigor científics. Ara bé, la introspecció del fraseògraf a l'hora de triar exemples més o menys correctes o prototípics és també absolutament necessària. A continuació, i a mode de colofó, volem mostrar com pot funcionar el mètode que acabem de descriure. Comencem amb la unitat *Déu n'hi do*, que a Batlle *et al.* (1992: 349) és presentada de la següent manera:

Déu n'hi do od doret! (fam): *tens gana? Déu n'hi do!* hast du Hunger? Ziemlich! | *Déu n'hi do els que érem!* Wir waren gar nicht so wenig! | *tens una llengua que Déu n'hi do!* du hast e. ganz schönes Mundwerk!

Tal com pot comprovar el lector, els autors del diccionari citat renuncien també aquí a formular una definició, a donar informació en el *definiens*; pensem que el *definiens* és una guia important per a un aprenent d'una llengua, i que les persones que consulten un diccionari bilingüe català-alemany seriós solen tenir una formació acadèmica; el *definiens*, tot i presentar sovint, sobretot en el camp de la fraseologia, un grau d'abstracció considerable, és un instrument fonamental al qual no hauria de renunciar cap fraseògraf, també en el cas que no hi hagi equivalències acontextuades, que són les que exigeix el *definiens*. Heus aquí alguns exemples extrets de la xarxa en els que figura la unitat *Déu n'hi do*:

idiomàtic (que nega la idea de Déu), però no entre el significat idiomàtic i la intenció de l'emissor: *com Déu vol* significa «de qualsevol manera» i l'emissor vol expressar justament això.

11 Vegeu el glossari a Beßler *et al.* (2009).

12 Vegeu la nota 1 a peu de pàgina.

- (12) No he estat, ni molt menys arreu del món, però déu n'hi do
(<http://www.salvadorsostres.com/v2/index.asp?autor=5>)
- (13) I en Peret de les Matinades, déu n'hi do quin personatge...
(<http://donapermolt.blogspot.es/1243267086>)
- (14) Aquest xipironets fan una pinteta que Déu n'hi do!
(<http://recipes.picbypic.blogspot.com/2008/09/chipirones-en-su-tinta-squid-in-its-ink.html>)

Aquests breus textos mostren que la unitat *déu n'hi do* representa un intensificador de quantitat, qualitat, magnitud, etc., informació que podria figurar perfectament en un eventual *definiens*, el qual, tal com ja hem exposat, no ha de presentar sempre un equivalent ni molt menys. Justament els equivalents com a informació en el *definiens* són sovint força problemàtics, i cal vigilar molt de no oferir una solució traductològica massa estreta: en relació amb l'entrada corresponent a *de cal Déu* a Batlle *et al.* (1992: 349), «*de cal Déu (pop)* Mords..., Heiden..., Riesen...», el lector podrà comprovar que aquest cop hi figura un *definiens* que consisteix en tres equivalents, els quals, emperò, no servirien per a traduir el següent exemple, autèntic i al nostre entendre absolutament correcte, almenys pel que fa a l'ús:

- (15) Es un drogata de cal deu!
(<http://www.fotolog.com/marcuserotik/45351196>)

■ 8 A tall de conclusió

En aquest article hem comentat alguns dels problemes de la fraseografia català-alemany, tot centrant-nos en les unitats idiomàtiques. Opinem que aquesta subdisciplina lingüística hauria de tenir com a principal objectiu explicitar el sentit i l'ús de les locucions. Igualment, volem recalcar que considerem Internet com una font irrenunciable de materials lingüístics, sobretot en el camp de la fraseologia. ■

■ Bibliografia

- Ariza Viguera, Manuel (1990): «Religión y lenguaje», in: *Jornadas de Filología. Homenaje al Profesor F. Marsá*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 17–29.
- Batlle, Lluís C. et al. (1992): *Langenscheidts Handwörterbuch Katalanisch-Deutsch*, Berlín et al.: Langenscheidt.

- Beßler, Jutta / Erkelenz, Michael / Marín Martínez, María Teresa / Torrent-Lenzen, Aina / Uría Fernández, Lucía (2009): «Presentación del proyecto Diccionario español-alemán de locuciones del español de España de Colonia/Hamburgo», in: *Kooperativer Hochschulschriftenserver NRW (KOPS) / Online Publikationsverbund der Universität Stuttgart*, <http://opus.bibl.fh-koeln.de/volltexte/2009/199/pdf/Proyecto_diccionario_locuciones.pdf>
- Berg, Wolfgang (1978): *Uneigentliches Sprechen. Zur Pragmatik und Semantik von Metapher, Metonymie, Ironie, Litotes und rhetorischer Frage*, Tübinga: Narr.
- Bosque, Ignacio / Gutiérrez-Rexach, Javier (2009): *Fundamentos de sintaxis formal*, Madrid: Akal.
- Calero Fernández, María Ángeles (1998): «Acerca de Dios y del demonio en la fraseología española y catalana», in: Wotjak, Gerd (ed.): *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*, Frankfurt / Madrid: Vervuert / Iberoamericana, 155–195.
- DIEC 2 = Institut d'Estudis Catalans (2007): *Diccionari de la Llengua Catalana*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Enciclopèdia Catalana / SAU / Edicions 62 (<<http://dlc.iec.cat>>).
- Drosdowski, Günther / Scholze-Stubenrecht, Werner (1998): *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Idiomatisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim et al.: Dudenverlag.
- Espinal, M. Teresa (2004): *Diccionari de Sinònims de Frases Fetes*, Barcelona / València: Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat de València / Abadía de Montserrat.
- Filatkina, N. (2007): «Pragmatische Beschreibungsansätze», in: Burger, Harald et al. (eds.): *Phraseologie. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, vol. 1, Berlin: de Gruyter, 132–158.
- García-Page Sánchez, Mario (2008): *Introducción a la fraseología española. Estudio de las locuciones*, Barcelona: Anthropos.
- Gréciano, Gertrud (1987): «Les inférences de l'idiome», in: Riegel, Martin et al. (eds.): *L'implication dans les langues naturelles et dans les langages artificiels*, Estrasburg / París: TraLiLi / Klincksieck, 139–153.
- Haverkate, Henk (1985): «A Speech Act Analysis of Irony», *Journal of Pragmatics* 14, 77–109.
- Kühn, Peter (1985): «Phraseologismen und ihr semantischer Mehrwert», *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht* 56, 37–46.

- (1994): «Pragmatische Phraseologie: Konsequenzen für die Phraseographie und Phraseodidaktik», in: Sandig, Barbara (ed.): *Europhras 92: Tendenzen der Phraseologieforschung*, Bochum: Brockmeyer, 411–428.
- Lawick, Heike van (2006): *Metàfora, fraseologia i traducció. Aplicació als somatismes en una obra de Bertolt Brecht*, Aquisgrà: Shaker.
- Marimón Llorca, Carmen (2009): «La retórica», in Ruíz Gurillo / Padilla García (eds.), 13–44.
- Martínez López, Juan A. (2008): «Sobre la estructura morfosintáctica de las locuciones adjetivas», in: Mellado, Carmen (ed.): *Colocaciones y fraseología en los diccionarios*, Frankfurt am Main: Lang, 106–116.
- Meibauer, Jörg (1999): *Pragmatik*, Tübinga: Stauffenburg.
- Montoro del Arco, Esteban Tomás (2006): *Teoría fraseológica de las locuciones particulares. Las locuciones prepositivas, conjuntivas y marcadoras en español*, Frankfurt am Main: Lang.
- Penadés Martínez, Inmaculada (1999): «Para un tratamiento lexicográfico de las expresiones fijas irónicas desde la pragmática», *Pragmalingüística* 7, 185–210.
- Portolés, José (1993): «La distinción entre los conectores y otros marcadores del discurso en español», *Verba* 20, 141–170.
- Ruiz Gurillo, Leonor (1997): *Aspectos de fraseología teórica española*, València: Universitat de València.
- (2006): «Fraseología para la ironía en español», in: Miguel Aparicio, Elena et al. (eds.): *Estructuras léxicas y estructura del léxico*, Frankfurt am Main: Lang, 129–148.
- / Marimón, Carmen / Padilla, Xose A. / Timofeeva, Larissa (2004): «El proyecto de GRIALE para la ironía en español: conceptos previos», *Estudios de lingüística de la Universidad de Alicante (ELUA)* 18, 231–242.
- / Padilla García, Xose A. (eds.) (2009): *Dime cómo ironizas y te diré quién eres: una aproximación pragmática a la ironía*, Frankfurt am Main: Lang
- Schlaefler, Michael (2002): *Lexikologie und Lexikographie. Eine Einführung am Beispiel deutscher Wörterbücher*, Berlín: Erich Schmidt.
- Seco, Manuel / Andrés, Olimpia / Ramos, Gabino (2004): *Diccionario fraseológico documentado del español actual. Locuciones y modismos españoles*, Madrid: Aguilar.

- Svensson, Maria Helena (2008): «A very complex criterion of fixedness: Non-compositionality», in: Granger, Sylviane / Meunier, Fanny (eds.): *Phraseology. An interdisciplinary perspective*, Amsterdam / Filadelfia: John Benjamins, 81–93.
- Timofeeva, Larissa (2009): «Las unidades fraseológicas», in Ruiz Gurillo / Padilla García (eds.), 193–217.
- Torrent-Lenzen, Aina (2008): «Fraseología y comunicación de emociones», in: *XV Congreso Internacional de la Asociación de Lingüística y Filología de América Latina, Montevideo, Agosto 2008* (CD-Rom). También a: <http://opus.bibl.fh-koeln.de/volltexte/2009/216/pdf/Fraseologia_y_comunicacion_de_emociones.pdf>.
- (2009): «Lema, categoría y definiens en la fraseografía monolingüe del español y bilingüe español-alemán», *Cadernos de Fraseología Galega* 11, 229–256.
- (en prensa a): «Las locuciones marcadoras construidas sobre la base del verbo *decir*: aspectos fraseográficos y traslaticios (español-alemán)», in: *Actas del Congreso de la Sociedad Alemana de Hispanistas, Tübingen 2009*, Madrid / Frankfurt: Iberoamerica / Vervuert.
- (en prensa b): «Las locuciones emotivas en español y su correspondencia al alemán (con un análisis contrastivo de las unidades *por el amor de Dios* y *um Gottes Willen*)», in: Sánchez, Raúl et al. (eds.): *Neuere Studien zur angewandten kontrastiven Linguistik Deutsch-Spanisch-Portugiesisch*, Stuttgart: Ibidem.
- / Uría Fernández, Lucía (2009): «Los niveles de significado recto y traslaticio en el *Diccionario fraseológico documentado del español actual* de Seco et al.», *Lingüística en la Red (LinRed)* 6, 1–24 <http://www.linred.com/articulos_pdf/LR_articulo_28012009.pdf>.
- Torres Sánchez, María Ángeles (2009): «La relevancia», in Ruiz Gurillo / Padilla García (eds.), 65–87.
- Zybatow, Lew (1998): «Übersetzen von Phraseologismen oder was bringt die kognitive Linguistik dem Übersetzer?», in: Wirrer, Jan (ed.): *Phraseologismen in Text und Kontext*, Bielefeld: Aisthesis, 149–167.
- Aina Torrent, Fachhochschule Köln, Institut für Translation und Mehrsprachige Kommunikation, Mainzer Straße 5, D-50678 Köln, <Aina.Torrent_Lenzen@fh-koeln.de>, <aina.torrentalamany-lenzen@univie.ac.at>.

Zusammenfassung: Dieser Beitrag beinhaltet reflektierende Gedanken über die Behandlung der katalanischen Phraseologismen in der katalanisch-deutschen Lexikographie; ebenfalls werden Richtlinien für die phraseographische Theorie und Praxis vorgeschlagen. Es wird die These vertreten, dass es das Ziel eines jeden Wörterbuches im Bereich der Phraseologie sein sollte, die idiomatische Bedeutung und den Gebrauch der Redewendungen zu bestimmen. Als Hauptmethoden, um dieses Ziel zu erreichen, werden der Kognitivismus, aber vor allem die Pragmatik angesehen. Ebenfalls wird die Bedeutung des Internets für die moderne Phraseographie hervorgehoben. ■

Summary: This paper presents a series of reflections on the way Catalan phrases are dealt with in Catalan-German lexicography, while also proposing a set of guidelines for its use in phraseological theory and practice. The hypothesis defended by the author here is that the aim of any dictionary in the field of phraseology should be to provide the idiomatic meaning and use of the phrases. Cognitivism and, above all, pragmatics are discussed as the most important methods that can be used to achieve this goal. Likewise, the paper also highlights the importance of the internet in modern phraseography. [Keywords: Catalan-German phraseography; phraseological theory and practice; idiomatic meaning; cognitivism; pragmatics] ■